

İLKÖĞRETİMDE REHBERLİĞİN YERİ VE ÖNEMİ

Dr. Yasemin AKMAN (*)

"Neden ilköğretim yıllarında rehberliğe gereksinim var?" sorusuna verilebilecek en iyi yanıtlardan biri, "insan yaşamının ergenlik dönemine denk gelen ortaöğretim yıllarında başlamadığı" olacaktır. Ergenlik döneminin psikososyal açıdan, gelişimde en dalgalı, en çok sorun çıkaran dönemlerden biri olarak kabul edilmesi, formal eğitimde de, rehberlik hizmetlerinin öncelikle ortaokul ve lise düzeylerinde yaygınlaşmaya başlamasında da etken olmuş gibi görünmektedir.

Üç buçuk-dört yaşlarında dış çevre ile kurduğu ilişkilerle toplumsallaşmaya başlayan çocuğun, bu erken dönemden kaynaklanan bazı davranış örüntülerini, yetişkinlik dönemlerine kadar götürdüğü psikologların çoğu tarafından kabul edilmektedir. Aslında ideal olan, rehberlik hizmetlerinin formal eğitim yıllarından da önce etkin bir şekilde başlamasıdır. Ancak yaygın ve sistemli bir biçimde rehberlik çalışmalarını bu denli erken başlatmak, içinde bulunduğumuz koşullarda olanaksız görüldüğüne göre, hiç olmazsa ikinci çocukluk döneminde yani ilkokul yıllarında rehberlik çalışmalarını başlatmalıyız.

Çocukluk dönemlerinde okul yaşantıları sırasında kazanılan tutum ve davranışlar, tüm yaşantı boyunca yeralan öğrenme eğilimlerinin belirleyicilerinden olacaktır. Formal eğitimin ilk dönemi olan ilkokul yıllarındaki yardım ve teşvik, öğrencilerde öğrenmeye yönelik bir güdülenme ve istedik bir tutumun oluşmasında da yardımcı olur. Öte yandan, formal eğitim yılları içinde çocuklarımızın akademik olduğu kadar duygusal ve sosyal olarak da sağlıklı ve tam potansiyelle gelişmelerine olanak sağlamak, biz yetişkinlerin özellikle de eğitimcilerin önde gelen görevlerinden olmalıdır. Bu noktada da rehberlik hizmetleri eğitimcilerin en büyük yardımcısı olacaktır.

Rehberliğin genel amacı, tüm potansiyellerini açığa çıkarmasında bireye yardımcı olmaktır. Rehber uzman bu yardımı verirken bireyin içinde bulunduğu sosyal, psikolojik ve çevresel koşulların etkilerini de dikkate alır.

Okul ortamında ise rehberlik yardımı, çocuk ve onun öğrenme ortamı üzerinde odaklaşır. Dolayısıyla rehberlik hizmetinin asıl hedefi çocuk olmakla birlikte öğretmenin, anababanın, okul yönetiminin ve nihayet toplumun çocukla etkileşimi gözardı edilemez. Özetle, rehberlik uzmanı çocuğun bireysel gelişmesi ile ilgilenirken bir taraftan da,

(*) Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi Araştırma Görevlisi

çocuğun çevresindeki kendisi için önemli diğer kişilerle etkileşimi üzerinde durarak, bu ilişkilerin çocuğunun gelişimine olumlu katkılarda bulunmasına yardımcı olmaya çalışır.

İlköğretimde rehberlik servisinin bazı etkinliklerine değinmeden önce, ilk ve orta öğrenimdeki rehberlik faaliyetleri arasındaki farklılıklar üzerinde durulacaktır.

İlköğretim ve Ortaöğretim'deki Rehberlik Çalışmaları Arasındaki Farklılıklar

Öğrencinin potansiyellerinin açığa çıkmasını temel alan rehberlik anlayışı ilk ve orta dereceli okullarda ortak olmasına karşın, rehberlik servisinin işlevleri açısından ilk ve orta dereceli okullar arasında bazı farklılıklar ortaya çıkmaktadır. Bu farklılıklar şöyle özetlenebilir:

1. İlköğretim ve ortaöğretimde öğrencilerin içlerinde bulunduğu gelişimsel düzeyler farklı olduğu için, dönemlere ait gelişimsel sorunlarda farklı niteliklerde ortaya çıkar. Bunun sonucunda da rehberlik servisinin hizmetleri arasında problem alanlarına verilen ağırlık, okul düzeylerine bağlı olarak da farklılık gösterir. Örnek olarak, her iki düzeyde de ele alınmasına karşın, ilköğretimde öğrenme becerileri ve akran grubuyla ilişkiler üzerinde daha fazla durulurken, ortaöğretimde karşı cinsle ilişkiler, mesleki ve akademik rehberlik üzerinde daha fazla durulmaktadır.

2. Sonraki gelişim dönemlerine oranla çocuğun anababasına çok daha bağımlı olması, ilköğretim yıllarında aileye, çocuğun kişilik gelişimindeki rolüne paralel olarak çok daha büyük bir önem verilmesine neden olmaktadır. Rehberlik uzmanının anababayla ilişki kurması, bu eğitim döneminde büyük önem taşır. Orta öğretimde ise aileyle kurulan ilişki derecesi görece olarak azalarak, doğrudan öğrenciyle kurulan ilişki önem kazanır.

3. İlkokul öğretmeni orta dereceli okul öğretmenlerine oranla çok daha az sayıda öğrenciyle, çok daha uzun bir süre geçirir. Dolayısıyla çocuğun gelişimine etkisi çok daha büyük olur. İlkokul öğretmeni, orta dereceli okul öğretmenine oranla rehberlik servisinin işlevsel olmasında daha önemli bir rol oynar.

Özet olarak, ortaöğretimle bir karşılaştırma yapıldığında, rehberlik servisi açısından öğretmenler ve anababalarla işbirliği ilköğretimde daha da önem kazanmaktadır. Buna bağlı olarak rehberlik servisinin konsültasyon işlevi, ilköğretimde ağırlık kazanmaktadır.

İlköğretimdeki Rehberlik Hizmetlerinde Konsültasyon Çalışmaları

"Rehberlik uzmanı ile çocuğun eğitimi ya da yetiştirilmesi ile ilgili bir ya da daha fazla kişinin işbirliği içinde, çocuğun gelişmesine yönelik olarak kurulan bir yardım

ilişkisi" olarak tanımlanabilecek konsültasyon çalışmaları, ilköğretimde rehberlik uzmanı ile öğretmen ve/veya anababa ve/veya yönetici işbirliği içinde gerçekleşmelidir.

A.B.D.'de rehberlik servisinin ilköğretimde etkililiği üzerinde yapılan bazı araştırmalarda, "konsültasyon" çalışmaları en yararlı hizmet olarak ifade edilmektedir. Greising (1967) A.B.D.'de rehberlik hizmetinin başlatılması için yapılan bir pilot çalışmada, konsültasyon etkinliğinin öğretmenler tarafından en yararlı hizmet olarak gösterildiğini belirtmektedir. Splete (1971) tarafından yapılan bir başka araştırmada da, araştırmaya katılan öğretmenlerin 3/4'ü konsültasyon çalışmalarının öğrencilerle kurdukları ilişkiler üzerinde çok etkili olduğunu ifade ettikleri görülmektedir. Doğrudan konsültasyon hizmetlerinin etkililiğine yönelik bir araştırmada (Bundy, Poppen; 1986) son 28 yıl içinde, ilköğretimde konsültasyon çalışmalarının işlevlerine yönelik olarak yapılan araştırmalar taranmıştır. Sonuçta, A.B.D.'de bu konuda 18 araştırma yapıldığı ortaya çıkmıştır; bu araştırmalardan elde edilen bulgular topluca değerlendirildiğinde, konsültasyon hizmetlerinin öğretmen, anababa ve öğrenci davranışlarını değiştirmede % 67, tutum ve algılarını değiştirmede ise % 50 oranında etkili olduğu ortaya çıkmıştır.

Son verilen araştırmanın bulgularından da görülebileceği gibi, konsültasyon çalışmalarının, öğretmen ya da anababa gibi yetişkinlerle gerçekleştirilmesine karşın, öğrencilerinde davranış, tutum ve algıların değiştirmede etkili olduğu sonucuna varılmaktadır. Bu nedenle de, konsültasyon çalışmaları, dolaylı olarak öğrenci üzerinde de etkili olduğu için, rehberlik fonksiyonları arasında önemli bir yer almaktadır.

Konsültasyon sürecine katılan kişilerin eş ağırlıkta ve kendi alanlarında bilgi sahibi kişiler olarak kabul edilmelerine, rehberlik uzmanının lider konumunda olmamasına karşın, konsültasyon sürecinin gerek konsültasyona katılanların gerekse de öğrencilerin davranışları ve tutumlarında değişikliklere yolaçmasının nedenleri tartışılabilir.

Öğrencilerle olan bazı sorunların öğretmenlerin yanlış tutumları ya da güvensizliklerinden kaynaklandığı bilinmektedir. Konsültasyon ilişkisinin danışma ilişkisine eş bir ilişki olmamasına karşın, konsültasyon süreci içinde danışmanın anlayışlı ve empatik tavrı, öğretmenlerin "tehdit edilme" duygusundan kurtularak, kendilerini daha rahat hissetmelerini ve yapıcı çözüm yollarına gitmelerini kolaylaştırmaktadır (Erchul ve Conoley, 1991). Böylece, değişen öğretmen tutumu öğrencilerin gelişmelerini desteklemekte ve kişilik gelişimlerine olumlu katkıda bulunmaktadır. Öte yandan, eğitim ortamının çocuğun gelişim düzeyi ve ilgilerine yönelik olarak düzenlenmesine ilişkin yapılan konsültasyon çalışmaları, öğrencilerin öğrenmeye yönelik tutum ve davranışlarında da olumlu değişikliklere yolaçabilir.

Özet olarak konsültasyon çalışmaları sırasında rehberlik uzmanı öğretmenlerin, öğrencilerin gereksinimleri yeni bir anlayışla görmelerine yardımcı olacaktır. Sonuç olarak da tek bir öğretmenle yapılan etkili bir konsültasyon çalışması, öğretmenin sorumlu olduğu çok sayıda öğrencinin de yararına olacaktır.

Okul ortamında yapılan konsültasyon çalışmalarının önemli bir bölümünü, anababalarla yapılan çalışmalar kapsamaktadır.

İlkokul çağındaki çocukların henüz anababalarına bağımlı olmaları, anababalarla işbirliğine girmeden çocuğa yardım etmeyi nerede ise olanaksız kılar. Çocukların, içinde buldukları koşullardaki değişikliklere bir yanıt olarak davranışlarını değiştirme eğilimlerinde olduklarını biliyoruz. Bu noktada da anababa tutumları öğrenci motivasyonu, ana-baba-çocuk etkileşimi gibi alanlarda, rehber uzman ve ana-baba arasındaki işbirliği, çocuğun gelişimi ve davranışları üzerinde olumlu etkiler aratacaktır.

Rehber uzmanın konsültasyon yapması gereken bir diğer birimde okul yönetimidir. Karşılıklı beklentilerin saptanması, rehberlik programının yeri ve etkinliği, yapılacak faaliyetler gibi konularda yönetimle yapılacak konsültasyon, okul ortamının öğrencilerin gelişimini destekleyici nitelikte olmasını kolaylaştıracaktır.

Sonuç

Yurdumuzdaki uygulamaya gözetildiğinde, ortaöğretimde rehberlik hizmetlerinin yeralmasına karşın, ilköğretimde bazı özel okulların dışında, bu hizmetlerin henüz başlamadığı görülmektedir.

İlköğretim okullarında görev alacak rehberlik alanında uzmanlaşmış kişilerin, sosyal-duygusal yönden uyumlu öğrenciler yetiştirilmesinin yanısıra, uygun öğrenme ortamlarının hazırlanmasında da katkıda bulunarak, bilişsel potansiyellerin ortaya çıkmasını da kolaylaştıracakları düşünülmektedir. Ancak; rehber uzman, öğretmen, anababa ve yönetici işbirliği olmadan etkili bir rehberlik faaliyetinden söz edilemez. Dileğimiz, bu işbirliğinin gerçekleştiği rehberlik çalışmalarının en kısa zamanda ilköğretimde başlamasıdır.

KAYNAKÇA

- Bundy M. L. ve W. A. Poppen "School Counselors" Effectiveness as Consultants: A Research Review" **Elementary School Guidance and Counseling**. 1986, 3, s. 215-223.
- Erchul W. P. ve C. W. Conoley "Helpful Theories to Guide Counselors' Practice of School-based Consultation" **Elementary School Guidance and Counseling**. 1991, Vol. 25 s. 204-211.
- Greising, R. A. "A Pilot Program in Elementary School Guidance: A Study of Teacher Reactions" **Elementary School Guidance and Counseling**. 1967, 1, s. 126-139.
- Miller G. D. "What Roles and Functions do Elementary School Counselor have?" **Elementary School Guidance and Counseling** 1989, Vol. 24, 77-89.
- Splete H. "The Elementary School Counselor: An Effective Consultant with Classroom Teachers" **Elementary School Guidance and Counseling** 1971, 5, 165-172.